

DIN LEXICUL LATIN MOȘTENIT ÎN GRAIURILE ROMÂNEȘTI ACTUALE (VI)

TEOFIL TEAHA

DEDA. Ne-am îndreptat atenția asupra verbului reflexiv de conjugarea I *a se deda* „a se acomoda, a se adapta, a se familiariza, a se deprinde, a se învăța, a se obișnui” plecând de la afirmația din dicționarul lui Ciorănescu (nr. 2820), anume aceea că „nu este atestat uzul său popular sau anterior sec. XIX” – opinie contrazisă de datele oferite de *Atlasul lingvistic român*, unde forma de indicativ perfect compus *m-am dedat* „m-am obișnuit”, acoperă o mare parte a teritoriului lingvistic dacoromân (ALRM II, s. n., h. 1276), dar și de atestarea acestuia în secolul al XVII-lea, la Dosoftei și în secolul al XVIII-lea, în *Gramatica lui Molnar* (1788).

Datele despre acest verb, prezentate în DLR (s.v.) le completăm cu noi atestări din graiul de pe valea Crișului Negru, unde prezența lui *a se deda* este curentă și astăzi și pe care am notat-o, cu câțiva ani în urmă, în exemple ca acestea: „Mn-o fost cam greu când m-am măritat, da cu timpul *m-am dedat* după barbat, după firea lui; mai greu mn-o fost *să mă dedau* după soacră-meș; da dacă nora-i cu judecată-n cap și *să dedă* cu cei din casă, atunce și soacra să-mpacă bine cu nora; și io *m-am dedat* și cu lucru la câmp, în țarină și cu lucru de-acasă; așe să-ntâmplă că dacă *să dedă* una cu alta, apu mărg bine pă lucru și treaba-i bună” (localit. Câmp, jud. Bihor).

Existența lui *a se deda* este consemnată și de Vasile Frățilă în graiul său natal de pe Târnave: „Nevasta *s-o dedat* după el” (Frățilă 1987, p. 42).

Larga răspândire la nivel dialectal (ALRM II, s. n., h. 1276) îi conferă verbului *a se deda* un caracter popular și nu acela de neologism, cum opina Tiktin (cf. TDRG, s.v.).

În dialectele românești de la sud de Dunăre, verbul *a se deda* nu este cunoscut. Absența lui este suplinită însă de sinonimul moștenit din latină: ar. *nvețū(mi)* „habituier, s'accoutumer”: *greu mi-nvițăi*. pct. 010 (ALRM II, s. n., h. 1246); *ti nvēt, cum mi nvițăi ș'jo* (DDA, s.v.); *ași n-anvițam* „așa ne-am obișnuit” (Nicolae Saramandu, *Aromâna din Dobrogea*, p. 520); megl. *anvéts* „mă obișnuiesc”, *anvitsát, -tă*, adj. „obișnuit” (Capidan, *Megl.* III, p. 24); istr.: *Și dița ânvețu cuvintă po nășu* (Și copiii învață să vorbească ca noi) (R. Sârbu – V. Frățilă,

FD, XXIX, București, 2010, p. 136–156

Dialectul istroromân, Timișoara, 1998, p. 190) – verb care circulă cu un sens identic și la nord de Dunăre, în dacoromână: *a se învăța* „a se deprinde, a se obișnui”.

Din punct de vedere semantic, verbele *a se deda* (< lat. *dedare), *a se învăța* (< lat. *invitiare) și *a se deprinde* (< lat. *depre(he)ndere*) formează o tripletă sinonimică, moștenită din latină.

Verbul *a se deda* este considerat ca fiind continuator în limba română al lat. *dedere*, prin intermediul lat. pop. *dedare, cu schimbare de conjugare, după verbul *a da* (< lat. *do, dāre*) (cf. PEW 493; CDDE 472; Pușcariu, DR/1, p. 704; REW 2511; DEX; MDA; DLR; Rosetti, *Histoire*, p. 221). Datorită scurtimii sale, lat. *dāre* diferă de verbele de conjugarea I, fapt care a determinat trecerea compuselor, printre care se numără și lat. *dedere*, la conjugarea a III-a (cf. Ernout–Meillet, s. v.).

Din punct de vedere etimologic, singur Ciorănescu (nr. 2820) exprimă unele rezerve, considerându-l pe *a se deda* de „origine incertă”.

În romanitatea occidentală, lat. *dedere* nu are descendenți (cf. REW 2511).

DELUNGA. Verbul de conjugarea I *a delunga* „a da la o parte, a îndepărta, a înlătura, a alunga etc.” este un termen învechit și regional, atestat în textele de limbă română veche din secolul al XVII-lea: „*Delungați-vă* de la mine toți care faceți viclenie” (*Noul Test.* 1648); „Și ieșind ei den cetate, nu *să delungară* departe” (*Biblia* 1688) (cf. DLR, s. v.; Rosetti–Cazacu, *Ist. lb. rom. lit.*, p. 49, 224; Florica Dimitrescu, *Contrib.*, p. 146; Dana–Mihaela Zamfir, *Morfologia verbului*, p. 308).

Verbul *a delunga* „a îndepărta” este atestat, de asemenea, în literatura populară care se bucura de o largă circulație în secolul al XVII-lea: „Iară vița de la par nu *să delungă*” (Chițimia–Simonescu, *Cărțile populare*), p. 16), unde, în *Nota* asupra ediției, se precizează că textul *Alexandriei* reproduce varianta din prima ediție, tradusă în limba română după o copie din 1619, scrisă de copistul Ion Românul, preot în satul Sânpetru–Hațeg și tipărită la Sibiu, în 1794.

Tot în Țara Hațegului (localit. Totești), în 1979 l-am auzit și l-am notat pe *a delunga* în următoarea relatare, oferită de localnicul Lada Isidor (83 ani): „*Delungă* cânele de lângă straița cu merinde!; când lucrăm afară, la câmp, și ne punem la umbră să mâncăm, dăm și la câne bucata lui de mămăligă și-*l delungăm* de lângă noi, să nu să uite mereu în gura noastră cum mâncăm, *il delung* să margă și el undeva la umbră. Expresia „*Delungă* cânele să margă de-aci!” am întâlnit-o și în localit. Holod, jud. Bihor.

De asemenea, adverbul *delungăt* „timp îndepărtat, multă vreme” l-am notat din localit. Ilia, jud. Hunedoara. O variantă a acestuia: *dălungat*, cu același sens, a fost înregistrată recent și în graiul românilor din Ungaria (Marin–Mărgărit, *Graiuri rom. din Ungaria*, p. 169).

După Rosetti–Cazacu (*lucr. cit.*, p. 49), verbul *a delunga* „écarter, éloigner” s-a dezvoltat pe terenul limbii române: „din locuț. *delung* [< *de* + *lung*], păstrată azi

sub forma [prefixată] *îndelung*, întocmai ca *depărta*, din *departe*” (cf. CDDE 1022; DLR, s.v.). În recenta *Istorie a lb. rom. lit.* (coord. Ion Gheție), p. 180 se optează pentru soluția descendenței directe a rom. *a delunga* din lat. *delongare* „a îndepărta”.

Pentru romanitatea accidentală, în FEW (V, p. 405) sunt consemnate formele: v. it. *delunge*, obengad. *daloentš*.

DEZVOCA. Rom. dial. *a dezvoca* „a desface, a desprinde, a îndepărta foile (pănușile) de pe știuletele de porumb sau boabele de pe cocean; a scoate boabele de fasole din păstaie, a dezghioca” – verb cu răspândire regională, face parte din fondul lexical al limbii române moștenit din latină.

Atlasul lingvistic al Transilvaniei înregistrează formele de indicativ prezent 1 sg.: *dezvóc* „desfac pănușile de pe știuletele de porumb” în punctul cartografic 406, localit. Laz, jud. Alba (ALRR–Transilv., IV, h. 424) și *dizvóc* „dezghioc fasolea”, în pct. 330, localit. Lunca, jud. Alba (ALRR–Transilv., IV, h. 450).

În Bihor, l-am întâlnit și l-am înregistrat pe *a (se) dezvoca* în exemplul următor: „Șușorcile [pănușile] *să d’ezvócă* ușor dacă ciocălău [știuletele] îi copt bine, că dacă șușorca îi cam verde, *să d’ezvócă* mai greu” (localit. Budureasa, Laza Nicolae, 61 ani).

În Oltenia, când este vorba despre prepararea săpunului, verbul *a (se) dezvoca* are înțelesul de „a se desprinde de pe pereții vasului, a se separa, a se detașa”; la fel, despre carnea pusă la fiert se spune că, oasele *se dezvoacă* „se desfac, se deslipesc ușor de pe carnea fiartă bine” (*Glosar Olt.*, p. 33); *a dezvoca* „a desprinde carnea de pe oase”, *dezvocát*, adj. „desprins de pe oase” (Dorina Bărbuț, *Dicț. olt.*, p. 73).

În Argeș, Udrescu (*Glosar*, p. 74) a înregistrat atât verbul *a dezvoca*, având sensul de: (Despre plante) „a (se) dezvoltă, a (se) desface, a (se) deschide”, cât și derivatul: *dezvocat*, adj. „dezvoltat, desfăcut, deschis”: „*S-au dezvocát* florile, parcă a nins”; „Toate florile sunt *dezvocate*”; „Mugurii sunt *dezvocați*, gata să spargă”. Cu același sens l-am notat pe *a (se) dezvoca*, în localit. Arefu (jud. Argeș), în cursul anchetei pe care am efectuat-o în anul 1972 în zonă, pentru *Atlasul lingvistic al Munteniei și Dobrogei*: „La bujoru nostru i-a crescut muguru și *s-a dezvocát* frumos”. Cu un înțeles identic l-am notat, în 1979, și în localit. Totești–Hațeg: „După ploaie, florile *să dezvoacă* repede, cireșii și prunii *s-or dezvocát* una, două, dupăolaltă”.

Tot în Argeș, verbul *a (se) dezvoca* a fost consemnat de Udrescu (*lucr. cit.*, s.v.) și cu accepțiunea de „a (se) porni cu repeziciune, a (se) dezlănțui”: „*S-au dezvocát* ploile, parcă s-au rupt porțile cerului”; „Sunt zăpezile și ghețurile *dezvocate* la munte, vin ape năbădăioase”.

În localit. Ilia, pe Mureș, lângă Deva, l-am notat, în 1978, pe *a dezvoca* „a desface, a desfășura” la un localnic (Lăcătuș Arcadie, 62 ani) în exemplul următor: „Curcanu să laudă și iel când cântă și fluieră în felu lui și când își *dezvoacă* coada roată, roată”.

La sud de Dunăre, în aromână, verbul *dizvóc* [1], împreună cu derivatele: *dizvucăre*, s. f. și *dizvucăt*, adj. este cunoscut cu sensurile: „déchirer” (a rupe, a sfâșia): *cînil’i... va s’mi dizvucă tr’una zúűă* [într-o zi, câinii era să mă sfâșie]; *bucăț dizvucăte* [bucăți rupte, zmulse]; *strañe curâte și nidizvucăte* [haine curate și nezdrențuite]; „mettre au monde” [a naște]: *cîndu l’i viñe oára s’ dizvoacă, feațe ’nă feată* [când i-a venit timpul ca să dezghioace (să dea afară, să nască), făcu (născu) o fată]; „mettre en loques; dégrader, délabrer, ruiner”: *dizvoacă tutîputa* [dărapănă, împrăstie averea]; *mi dizvucaĭ di mîcăre* [m-am prăpădit (agitat, forțat mâncând)] (DDA, s.v.).

Etimonul lui *a dezvoca* < lat. **disvocare* (< *dis-* + **vocare* (= clas. *vacare*), stabilit de Candrea (Bulet. Soc. Fil., I, București, 1905, p. 40) a fost preluat în CDDE 474 (481) și acceptat apoi de G. Giuglea (DR V, p. 546), Ov. Densusianu (GS, VII, p. 335), Meyer-Lübke (REW 9108), T. Papahagi (DDA, s.v.), V. Frățilă (1982, p. 180) și H. Mihăescu (*La romanité*, p. 293). În DLR, *a dezvoca* este însoțit de indicația: „Et. nec.”, iar în DEX și în MDA nu apare deloc.

Verbul *a (se) dezvoca* face parte din aceeași familie cu rom. dial. *a devoca* (*a dehoca*) < lat. **devocare* (< *de* + **vocare*, clas. *vacare*, cf. CDDE 481; vezi și Frățilă 2005, p. 135 și Frățilă 2006, p. 212; Marin – Mărgărit, *Glosar Munt.*, p. 159).

În latină, alături de clasicul *vacare* „être vide de...”; „leer sein”, atestat la Cicero, Lucrețiu și Virgiliu (cf. Quicherat – Daveluy, p. 1459; FEW, XIV, p. 93), circula, în paralel, un dublet arhaic: lat. pop. **vocare*, cu *o* în loc de *a*, cu același sens (Ernout – Meillet, p. 710; REW 9108), acesta din urmă având descendenți și în sard. logud. *bogare* „cavare, estrare”; „ausziehen” (a scoate afară, a extrage); v. campid. *debogada* „ausgehölt” (scobit, excavat) (DES, II, p. 214; DEI, V, p. 3971; REW 9108); v. fr. *voier* „vider, sortir de, débarasser de” (FEW, XIV, p. 587); gasc. *desboucà* „répandre, verser (un liquide, des grains etc., faire tomber quelque chose)” (cf. Ov. Densusianu, în GS, VII, p. 335).

FAUĂ. Un cuvânt moștenit din latină și consemnat în dicționare ca fiind cunoscut în aromână este termenul *făuă*, s. f. (singularia tantum), având înțelesul de „bob, legumă comestibilă cu bobul mai mare decât la fasole”: ‘faua easti multu cama mari di fasul’ilu și ma dulți’; ‘faua nu easti unâ cu lintea’ (cf. Caragiu, DIARO, I, p. 137).

Alături de *făuă*, în aromână apar consemnate și formele: *faų*, *fao*, *favă* (Per. Papahagi, *Basme*, p. 594; Capidan, *Aromânii*, p. 148; Walter Domaschke, *Der lateinische Wortschatz*, p. 138).

După Caragiu (*lucr. cit.*), în DDA (s.v.) Tache Papahagi glosează în mod greșit pe *fauă* prin „linte”: *hirbém făuă* (fierbem linte), confundând astfel două specii diferite de plante leguminoase, înrudite cu fasolea. Tot prin „linte” este glosat ar. *fao* și la Dalametra (s.v.). Capidan (*lucr. cit.*, p. 291) precizează că „De fapt *fața* nu este nici fasole, nici linte în înțelesurile cunoscute, ci un fel de bob mai mare decât fasolea”.

Ar. *făuă* își are sorgintea în lat. *faba*, -ae, s. f. (*Vicia faba*), care avea un sens identic: „Saubohne”; „fève” (légume; plusieurs autres espèces de graines ou de gousses) (PEW 578; CDDE 567; Capidan, *Aromânii*, p. 148; DDA, s.v.; REW 3117; Ernout – Meillet, s.v.; FEW, III, 339).

În latină, *faba* circula împreună cu diminutivul său *fabula*, -ae, s. f. „bob mic”, atestat la Plaut (cf. Guțu, s.v.), dar și cu *fabus*, -i, s. m. „fève” (légume), atestat la veterinarul Pelagonius, precum și cu *fabulus*, -i, s. m. „petite fève”, atestat la Cato și la Gellus (cf. Quicherat – Daveluy, s.v.).

La nord de Dunăre, în dacoromână, lat. *faba* nu are atestat un continuator. În dicționarul lui Laurian și Massim (p. 1210) apare consemnat termenul *faba* (*fava*), s. f., definit „legume”, însoțit de corespondentul latin *faba*, dar fără vreo atestare. La Panțu (*Plantele*, p. 94) sub cuvântul-titlu *fava* (*Vicia faba*) se face trimitere la *bob* „plantă erbacee din familia leguminoaselor”: *bob de țarină* „măzărîche”, *bobușor* (*Lathyrus tuberosus*), fără însă a fi însoțit de nici o altă explicație cu privire la răspândirea acestuia în spațiul dialectal românesc.

Faptul că în trecut a existat și în dacoromână un descendent al lat. *faba* ne este confirmat de prezența formei diminutive, formată pe terenul limbii române: *făușél* „ou”: *făușél de găină*, cunoscută și consemnată, încă din secolul al XIX-lea, în localitățile Albac și Arada din Munții Apuseni (Frâncu – Candrea, *Rotacismul*, p. 52; vezi și DA (s.v.) sau MDA (s.v.), unde cuvântul *făușél* „ou” este însoțit de precizarea: „Etimologia necunoscută”).

Acest ‘oușor’, provenit de la o puicuță tânără, o găinușe începătoare în a oua, asemuit și comparat cu un bob mai mare de fasole, a fost denumit, la început, **faŭ*, formă care reprezenta evoluția normală în limba română a lat. *faba* (*fabus*). „Puținătatea” structurii sale fonice, formată dintr-o singură silabă: **faŭ*, a determinat apariția formei diminutive: **faŭ* + suf. -uș > *făușiș*, iar în final: *făușiș* + suf. -el > *făușél*, după modelul: *auș* „moș, bătrân” (< lat. *a(v)us* + suf. dim. -uș), de la care: *auș* + suf. dim. -el > *aușél* „păsărică mititică”.

Rom. dial. *aușél* denumește, așadar, o pasăre foarte mică (fr. „roitelet”) al cărei ‘oușor’ poate fi comparat cu bobul de fasole. Derivate diminutive precum rom. *făușél* întâlnim și în franceză, unde, de exemplu, ‘bobul’ (*Vicia faba*) este denumit cu o formă diminutivală: *féverole*, iar corespondentul rom. *aușél* este: *fabarèl* „roitelet”. O altă mică păsărică este numită *fabarèlo* „fauvette”, iar rom. *pitulice*, cunoscută în popor și cu denumirea de ‘ochiul-boului’ are un corespondent în gasconă: *fabarèllo* „pouillot” (cf. FEW III, 339).

Varianta *făvă* din aromână reprezintă o formă mai nouă a ar. *făuă*. Evoluția lui *u* etimologic la *v* apare deseori și în unele graiuri dacoromâne, unde, de exemplu, în loc de *piuă* (< lat. *pilla* < **pilula*, dim. de la *pila*) se rostește *pívă* (cf. ALR II, s. n., h. 497; NALR – Olt., h. 295). O evoluție similară întâlnim și în exemple ca: lat. *vidua* > rom. *văduă* > *văduwă* > *vădುವă* sau lat. *medulla* > rom. *măduă* > *măduwă* > *mădುವă* (cf. Pușcariu, LR II, p. 161).

În limbile romanice occidentale, lat. *faba* are descendenți cu un sens identic: vepl. *fua*; it., occit., cat., pg. *fava*; friul. *fave*; engad. *feva*; sard. logud. *fā, faa, fae*; sard. campid. *fa, fai*; fr. *fève*; sp. *haba* (REW 3117; DEI, III, 1607; Devoto, 165; DES, I, 508; *Dict. grischun*, 166; Alibert, 394; Bloch – Wartburg, 260; FEW, III, 340; Greimas, 285; Corominas, II, 858; Garcia de Diego 2621).

Datele consemnate în dicționare le completăm cu noi atestări excerptate din atlasele lingvistice romanice. Astfel, în *Atlasul lingvistic al Italiei și Elveției meridionale*, formele: *fāva, fēva* cunosc o răspândire generală (AIS, VII, h. 1378: la fava (*Vicia faba*) (Saubohne-fève). De asemenea, în *Atlasul lingvistic friulan*, formele: *fāva, fāve, fāvo* apar consemnate frecvent (ASLEF, Tav. 769, Conc. 3698: fava (*Vicia faba*), iar în *Atlasul lingvistic catalan*, formele: *faba, fabe, fava, fave* sunt larg răspândite (ALC, h. 804: la fava).

Pentru graiurile galoromanice în *Atlasul lingvistic al Franței* apar înregistrate formele: *fēv, fāva, fāve, fāvo, fāba, fābe, fābo*, care acoperă în întregime spațiul lingvistic francez (ALF, IV, h. 561: fève; ALF Suppl: tiges de fèves battues). La toate aceste date se adaugă informațiile bogate oferite de atlasele lingvistice regionale, ca de exemplu: ALJA, I, h. 423: (une) fève: *fāva, fāvo, fāve, fēva, fēvo*; ALN, I, h. 349: fèves: *fēv, foèv*; ALBRAM, I, p. 279: fèves: *fēv, foèv*.

Lat. *faba* „Saubohne” (bob) era larg răspândit în antichitate, el reprezentând un aliment de bază pentru populațiile sărace.

Datele oferite de atlasele lingvistice atestă faptul că această legumă comestibilă cunoaște și în prezent o largă răspândire în lumea occidentală.

În secolul al XVI-lea s-a adus în Europa, din America, o varietate de fasole înrudită cu bobul, cunoscută în Franța cu denumirea de ‘haricot’ și confundându-se deseori cu acesta. Datele consemnate în atlasele lingvistice regionale franceze sunt edificatoare în acest sens: ca plantă leguminoasă, cu varietăți comestibile, fructul ‘haricot’-ului se consumă fie sub formă de păstăi, când sămburele (grăuntele, bobul) este încă crud (haricots verts) sau când boaba a ajuns la maturitate și este bine coaptă, iar păstaia a devenit uscată (haricots secs).

Iată cum se prezintă situația în graiurile galoromanice: ALF, IX, h. 1593: haricot: *fāva, fāvo, fāba, fābo, hāwe*; ALMC, I, h. 176: les haricots verts: *fāva*; idem, h. 178: les haricots écosés: *fāva, fāvo, fābo*; ALLy, I, h. 256: des haricots verts: *fāva*; ALBRAM, I, h. 273: haricot: *foèv*; ALCB, II, h. 672: (des) haricots: *fēv, foèv, fēf*; ALN, I, h. 350: des haricots secs: *fēv, foèv, fei*; idem, h. 334: fanes de haricots, de pois: *fāva, fāvo*; ALJA, I, h. 424: les haricots: *fājo*; ALFC, II, h. 488: des haricots: *fēv, fāvo*; ALLR, I, h. 100: (les) haricots verts: *fēv, fēf, fwèv*; ALIFO, I, h. 273: haricots secs: *fēv*; idem, h. 276: haricots verts: *foèv*: pct. 21: le témoin le plus âgé ne connaît que le mot *foev*: „lé *foèv* qu’on mange en vert”; ALLOc., I, h. 241: haricot: *fābo*; ALLOr., II, h. 317: haricot: 1) le haricot vert: *favéto, favyole*; 2) le haricot en grains (mangé frais): *fabòl rus, favyòu grana, favyòu kayé*; 3) le haricot sec: *fābo, fabòl, favyòu, favyòu*; ALLOr., II, h. 318: les lentilles: *fāba, fābo, fāva, fāvo*. (vezi și Louis Balmayer, *Noms de plantes herbacées dans la toponymie*

romane du Gevaudan, în „L’onomastique, témoin de l’activité humaine” (Colloque de Creusot, 30 mai – 2 juin 1984, ABDO, Dijon, 1985, s.v. *fàba* „fève”; occit. *fàva*; var. *fàbo* = 1) „fève”; 2) „haricot”).

FLOC. Rom. dial. *floc* „fulg de nea”, pl. *floci* (*floace*), ne-a atras atenția prin faptul că pe lângă sensul de bază al etimonului său latin: *floccus*, comun limbilor romanice: „flocon de laine; mèche de cheveux, houppe, touffe; duvet” (Quicherat – Daveluy, s.v.; Ernout – Meillet, s.v.; Guțu, s.v.; REW 3375; FEW III, 626), descendenții săi romanici au dezvoltat acest sens nou, secundar: „fulg de nea”, care nu este atestat în latină și care circulă frecvent în română, italiană, retoromană, occitană, franceză, catalană și portugheză: „Die bed. „schneeflocke” ist im lt. noch nicht belegt, im rom. aber weit verbreitet, so rum. it. rät. kat. pg., sowie auch gallorom. (besonders in der ablt. *flocon*)” (FEW III, 626).

Acest sens nou: „fulg de nea” a fost ignorat de majoritatea dicționarelor limbii române, el nefiind menționat în *Lexiconul de la Buda*, în dicționarul lui Laurian și Massim, în dicționarele bilingve (Iser, Polizu, Pontbriant, Barcianu), la Cihac, iar mai târziu nici în PEW 624, TDRG, CADE, DLRM, DEX și MDA sau la H. Mihăescu, *La romanité*, p. 245.

Dicționarul bilingv român-francez din secolul al XIX-lea al lui Fr. Damé este primul în care termenul *floc* apare definit și cu accepțiunea de „flocon de neige”. Este urmat la începutul secolului al XX-lea de CDDE 607, unde pe lângă *floc* „flocon de neige” este semnalată și existența unor derivate: *flotác* „flocon de neige”, înregistrat în Mehedinți de G. Weigand (*Rum. Dialekte der kleinen Walachei*, în Jb., VII, 1900, p. 83) și *flogotói* „fulg mare de zăpadă” (T. Pamfile, *Cimilituri românești*, București, 1908, p. 44). Derivatele: *flotác*, *flotóc* „fulg de zăpadă” apar consemnate și în dicționarul lui Ciorănescu (nr. 3434).

În *Atlasul lingvistic român*, pentru acest termen, Emil Petrovici a notat răspunsurile: *floc*; *floci de nea*: pct. 682, 836, 848; *floc*; *floace de nea*: pct. 64, 272, 284, 310, dar și derivatele: *flotác*: pct. 157, 172, 848; *ninge cu flotáci mari*: pct. 848; *flotíc*: pct. 349; *flocălău*; *-lái*: pct. 316; *flocăiște*: pct. 284; *flocălêște*: pct. 316; *flotícêște*: pct. 349 (ALR II, s. n., h. 798–799).

În DA (s.v.) apare inclus doar derivatul *flogotói* (vezi mai sus în CDDE 607) „fulg mare de zăpadă”, atestat la Pamfile (*Cimil.*) și pe care îl explică din *flotág* + suf. augm. *-oiu* (*flotăgoiu, prin asimilare: *flotagoiu*, cu metateză: *flogotóiu*).

În satele din Bihor, situate pe valea Crișului Negru, circulă frecvent și astăzi sintagmele: *floc* (*floci*) *de neáuă*; *floáce de neáuă*.

La sud de Dunăre, în aromână, DDA consemnează prezența termenului *floc*; *floáțe* „flocon de laine” și cu sensul de „flocon de neige”, atestare preluată de către T. Papahagi după Șt. Mihăileanu (*Dicț. macedo-rom.*, p. 194).

În romanitatea occidentală, descendenții lat. *floccus* având accepțiunea de „flocon de neige” sunt bine reprezentați în atlasele lingvistice. Astfel, în *Atlasul lingvistic al Italiei și Elveției meridionale* forma *fyòka* „neve” apare ca fiind

frecventă în Piemont, împreună cu derivatul *fyokar* (es schneit – il neige) (AIS, II, h. 377–378; vezi și REW 3375: Rum. *floacă*, it. *fiocca*, piem. *fioka* „Schnee”; DEI, III, 1649: *fiocco* „falda di neve”; „il signif. di „falda di neve” non è docum. direttam. in lat., ma è anche rumeno”). În Corsica este notată prezența formelor: *fiòchi*, *viòchi* (ALEIC, h. 633).

În *Atlasul lingvistic friulan* sunt notate formele: *floks*, *fioks*, *fioki* (ASLEF, Tav. 22, Conc. 102: 1 fiocchi di neve), dar și *floke* „quando nevica a larghe falde”: pct. 68a (ASLEF, Tav. 20, Conc. 98: nevica), iar în graiurile retoromane formele: *floc*, *flocca*, *flöch*, *flic*, precum și sintagmele: *flocs de neiv*, *ils floks d’la naif*, *las floccas de neiv*, *flöch da la naiv*, împreună cu derivatele, verbe unipersonale: *flocçar*, *flöcher* „schneien, in Flocken schneien, Flocke werfen, verschneien”, cunoscut o largă răspândire (*Dict. grischun*, p. 408–409).

În *Atlas linguistique de la France*, termenul *floc*, dar mai ales sintagma *flocon de neige* acoperă o mare parte a teritoriului lingvistic francez. Formele: *fo*, *fa*, *fay*, *fe*, *fwe* (*de neige*) sunt larg răspândite în departamentele: Tarn et G., Aveyron, Lot, H. Loire, Isère, Savoie, Puy de D., Côtes du N. (ALF, h. 904: il neige; vezi și ALF Suppl.: flocon (de neige): *flákō*: pct. 284, 285; *fákō*: pct. 275; vezi și ALF Corse, h. 684: les flocons (de neige): *fyoku*, *fyoka*, *fyoki* etc.).

Datele de mai sus le completăm cu noi forme, de dată recentă, consemnate în atlasele lingvistice regionale franceze și care oferă dialectologilor o largă perspectivă în abordarea unor investigații tot mai aprofundate în vederea elaborării de noi studii de dialectologie romanică comparată: ALMC, I, h. 48: flocons (de neige): *flots*, *flwots*, *flakùn*, *flukùn*; ALLy, II, h. 800: de gros flocons: *flō*: pct. 70; *flokō*: pct. 9, 31, 43, 51, 55; ALFC I, h. 63: de gros flocons: *flukō*, *fyakō*, *fyokō*; ALLR, I, h. 40: (il tombe de gros flocons: *flokō*, *fyokō*; ALCB, I, h. 76: des flocons de neige: *flotç*, *floç*; ALBRAM, II, h. 548: flocons: *flakō*, *floçō*, *fyokō*: pct. 2, 11, 15, 16, 24, 27, 43, 66, 73; ALP, I, h. 60: il neigeote (il tombe de petits flocons): tũbo de pitso *flō*: pct. 59; tũbo de pitsũ *flukũ*: pct. 120; tũba kumoe *fwō*: pct. 99; tũba de poetsũ *flakũ*: pct. 40; *flakō*: pct. 5; *flokũ*: pct. 8; *flokō*: pct. 144; ALLOc., I, h. 49: il neige, il tombe de gros flocons: forma *flok* domină în depart. Tarn, Garonne, Aveyron, Lot și mai rar în Aude și H. Garonne, iar derivatul: *flokōn*, *flokùn*, *flukùn* este larg răspândit în Lot et G. și în Gironde.

În catalană este cunoscută și circulă frecvent forma *floks* (ALC, h. 830: els flocs de neu).

LINCEAUĂ. Pentru afecțiunea oculară caracterizată prin „opacitatea cristalinului, cataractă”, cunoscută la nivelul graiurilor cu denumirea de „albeață (perdea, pânză) pe ochi” (fr. taie de i’oeil). *Atlasul lingvistic român* înregistrează în punctul cartografic 295, situat pe valea Crișului Repede, în apropiere de Huedin, răspunsul: *lincăuă* (ALR I, h. 111). Pe aceeași hartă lingvistică și pentru aceeași noțiune, în Banat sunt notate răspunsurile: *pânză pe ochi*: pct. 10, 28, 30, 77; *mi s-a pus pânză pe ochi*: pct. 28, 35; *mi s-a împânzit ochii*: pct. 28.

În *Atlasul lingvistic al Crișanei*, termenul *lincăuă* „albeață pe ochi” este consemnat, tot pe Valea Crișului Repede, în patru localități: pct. 157 (Vârciorog), pct. 158 (Vadu Crișului), pct. 159 (Bulz), pct. 169 (Tinăud) (NALR – Criș., I, h. 43).

Denumirea *lincăuă* „albeață pe ochi” s-a dezvoltat prin analogie cu *lintea broaștei* (mătasea broaștei), plantă acvatică cunoscută în popor și cu numele de : *lintiță, lintiță, lintișoară, lenticică, lintușcă, lintițauă, lintișoară* etc. care se întinde ca un fel de pieleț subțire, pojghiță, mătreață care plutește deasupra unei ape stătătoare (vezi și Panțu, *Plantele*, p. 150).

Asemănarea plantei acvatice *lintiță* cu o „pânză rară, perdea, plasă, rețea” o găsim înregistrată în *Atlasul lingvistic român*, unde Emil Petrovici, pentru denumirea populară ‘mătasea broaștei’ a notat și răspunsurile: *lipidéu broaștelor, straiu broaștei, țolu broaștei* (ALR II, s. n., h. 832).

Forma *lincé* „mătasea broaștei”, consemnată în pct. 47 din Banat, prezintă fenomenul palatalizării oclusivei dentale *t*, devenită africată prepalatală *ć*: *linte* > *lincé*, fenomen larg răspândit în graiurile dacoromâne din vestul țării.

Rom. dial. *lincăuă* apare ca o formă dezvoltată de la *lincé* (*lincé), după modelul: *stea – steauă, purcea – purceauă* etc. (vezi mai sus și *lintițauă* < *lintiță*).

Derivatul *lintiță*, atestat în Biblia 1688 și în Anon. Car. (cf. DA), denumește atât „planta acvatică care plutește pe întinsul unei ape stătătoare”, cât și o „pată cu pistrii pe piele” (cf. CDDE 1003; DA, s.v.; REW 4979; Ciorănescu 4851).

Semnificația rom. *lintiță* nu este departe de aceea a lat. *lens, -ntis*, s. f. „lentile” (plante), atestată la Cato, Virgiliu și Pliniu, nici de accepțiunea de pl. „lentilles” = graine (boabe de sămânță), întâlnită la Scribonius Largus, și nici de aceea de „lentille d’eau”, pe care o aflăm la Vegetius (cf. Quicherat – Daveluy, s.v.). De asemenea, nu este străină nici de aceea a diminutivului *lenticula, -ae*, s. f. (< lat. *lens, -ntis*), atestat la Celsus cu sensul de „taches de rousseur” (cf. Quicherat – Daveluy, s.v.). Totodată, se remarcă apropierea semantică dintre rom. *lintiță* „lipideul (straiul, țolul) broaștei” și lat. *lenteum, -i*, s. n. „pânza rară și subțire, vâl transparent, perdea” (< lat. *linum, -i*, s. n. „țesătură de in, plasă, năvod” + lat. *lentus*, adj. „desfăcut, destins, relaxat” (cf. Quicherat – Daveluy, s.v.; Ernout – Meillet, s.v.; FEW, V, s.v.; Devoto, s.v.; Guțu, s.v.). În limbile romanice occidentale, lat. *lenteum (lenteum)* are numeroși descendenți în care *t* apare palatalizat: it. *lènza* „fașă, bandaj”; occit. *lènça, lènsi* „plasă, năvod”; cat. *llenç(a)* „giulgiu”; sp. *lienzo* „pânză de in” (REW 5072; DEI, III, 2202; FEW, V, 367; Corominas, III, 88; Garcia de Diego 3903).

De remarcat că it. *lènze* „linte” (*Lens esculenta*) circulă și sub formă de sintagmă: *lente palustra* „lintiță”, iar fr. *lentille* (< lat. *lenticula*) are atât înțelesul de „plante”: *lentille d’eau* „plante vivant à la surface des eaux stagnantes”, cât și pe acela de pl. *lentilles* „taches de rousseur” (pistrii) sau „petite tache pigmentaire de la peau” (aluniță).

Înrudirea semantică dintre formele romanice prezentate mai sus este evidentă.

Rom. dial. *lincăuă* „albeață pe ochi” nu este străin nici de lat. *lens*, *-ntis* care pe lângă sensul de „plantă acvatică” îl avea și pe acela de „pete de roșeață pe piele, picurii, pistrui”.

NECA. Verbul *a neca* „a omorî, a ucide fără vărsare de sânge, prin sugrumare, strangulare, sufocare” este continuatorul în limba română al lat. *neco*, *-are* „mettre à mort (violente), faire périr (surtout sans se servir d’une arme), tuer, assommer” < lat. *nex*, *necis*, s. f. „mort (violente), meurtre” (Quicherat – Daveluy, s.v.; Guțu, s.v.; vezi și Ov. Densusianu, *Histoire* I, p. 193; idem, *Opere*, III, 1977, p. 62). La Ernout – Meillet, p. 439 se face precizarea: „par opposition à mors; le sens de ‘mort naturelle’ n’apparaît qu’à l’époque impériale”.

De la acest sens primordial, atestat la Caesar, Cicero și Plaut, s-a dezvoltat în latina populară înțelesul de „faire périr par immersion dans l’eau”, adică; „noyer”, atestat în latina târzie. La Pliniu apare și un sens figurat: éteindre (le feu).

Dintre toate limbile romanice, singură limba română a conservat (în dacoromână și în meglenoromână) atât sensul primar din latina clasică al lat. *neco*, *-are* „mettre à mort (violente), meurtrir, tuer”, cât și pe cel dezvoltat de timpuriu în latina populară: „noyer” (cf. CDDE 1212; Capidan, *Megl.*, III, p. 205; DA, s.v.; CADE, s.v.; Scriban, s.v.; MDA, s.v.; Mihăescu, *La romanité*, p. 215; vezi și Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în DR, VII, p. 496). Un punct de vedere singular este susținut de Ciorănescu 4401 care consideră că forma veche *neca* este variantă a lui *îneca*.

Spre deosebire de dacoromână și meglenoromână, în aromână, la fel ca în idiomurile romanice occidentale, lat. *necare* se continuă doar cu semnificația de „noyer” din latina populară (cf. DDA, s.v.). Date noi, recente, găsim la Nicolae Saramandu (*Aromâna din Dobrogea*, p. 509): *nec*, vb. I, refl. = 1) a (se) îneca: „âl băgără tu sac^l... s-ul ducă tu-amăre să-l neacă” (l-au băgat în sac să-l ducă în mare să-l înece); „armăsi mașl vășil’élú gol^l, tuț alânt s-nicără” (a rămas numai împăratul, toți ceilalți s-au înecat); 2) a se acoperi cu apă, a se inunda: „s-nică lócăpă, că dădeă plo^l” (locurile se acopereau cu apă fiindcă ploua).

În Romania occidentală, lat. *necare* „noyer” are descendenți în: v. it. *necare*, it. dial. (venet., veron., lomb.) *negar*, mil. *negà*, piem. *niè*; friul. *neà*; v. occit. *negar*; v. fr. *neier*, *noier*; cat. *negar* (REW 5869; Alibert, p. 507; Bloch – Wartburg, p. 436; Greimas, p. 437; FEW, VII, p. 74–76).

După Battisti – Alessio (DEI, I, p. 211) și Devoto (p. 20, 285), it. *annegare* descinde dintr-un lat. pop. *adnecare (< *necare*) „a ucide, a omorî”, iar după Corominas (I, p. 211), Garcia de Diego 2435 și FEW (VII, p. 74–76), cat., sp., pg. *anegar* își are sorginea în dubletul latin *enecare* (< *necare*) „a ucide, a omorî”.

În dicționarul lui Corominas (I, p. 211) se precizează că „Entre los romances sólo el rumano ha conservado en parte la amplia ac. latina”.

Dubletul sinonimic *a îneca* – formă compusă: < pref. *în-* + *neca* și dezvoltată mai târziu pe teren românesc, necunoscută în aromână și în meglenoromână, nu face obiectul cercetării de față.

În limba veche, verbul *a neca*, împreună cu derivatele sale: *necare*, *necat*, *necătură*, *necăciune*, *necăcios*, *necător* este atestat frecvent la Coresi (cf. Florica Dimitrescu, *Contrib.*, p. 190), dar și în Psalt. Sch., Cod. Vor, la Moxa și la Dosoftei (cf. DA, s.v.; DLR, s.v.).

Către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor se înmulțesc datele asupra termenului aflat în discuție. Astfel, îl aflăm într-o culegere de folclor: „Și pre toți corăbierii i-a *necat*” (G. Dem. Teodorescu, *Poezii pop.*, p. 164), precum și la Aron Densusianu (*Glosar Hațeg*, p. 162): „Lupul *a necat* două oi; am aflat vaca *necată* de urs”.

Îl întâlnim, de asemenea, pe *a neca* într-un basm popular; „Feciorii... *necau* mânia în sufletul lor simțind că nu se puteau măsura cu străinul acela” (I. T. Mera, *Din lumea basmelor*, București, 1906, p. 129), precum și la românii din Serbia: „Un’ e balta mai mare / Pe Stoian îl *neca*” (G. Giuglea – G. Vâlsan, *De la românii din Serbia*, București, 1913, p. 107). Din culegerea de *Cântece bătrânești și doine* (București, 1967), adunate de Cristea Sandu-Timoc din graiul românilor din Valea Timocului, am extras exemplele: „Șaica-n Dunăre-i oprea... / Turcimea se spământa / Și-mi fugeau ca ciorile / *Se-necau* ca oile” (p. 146); „O furtună se pornea / Dunărea, zo-mi clocotea / Luntrea de mal se lovea / Mai la val de Cladova / Voinicii nu *se-neca* / Un val mare-i arunca / Pi-un prund cu răchită deasă / De Domnu este aleasă” (p. 154); „Cu săbiile să-l tăiem... / Să-l *necăm* / Că ne sălă să-l vedem” (p. 162); „– Măi turcule, măi / Ia sări dumneata / Că tu ești călare / Nu te oi înecare. / Turcu de-auzea / În Dunăre sărea / Turcu *se-neca*” (p. 305); „Fetița rău plângea... / – Tată, taică-al meu / De ce nu-mi lăsași / Mie-un voinicel... / Nuntă să facem... / Pe toți îi *necași* / Mie nu-mi lăsași / Doar un voinicel / Să trăiesc cu el” (p. 112).

De la românii care locuiesc în Bulgaria, în prelungirea zonei Timocului, am reținut următorul exemplu: „Acolo la Măgură *i-a necat* Dunărea și s-a mutat aici” (Victorela Neagoe, Iulia Mărgărit, *Graiuri dacoromâne din nordul Bulgariei*, București, [2006], p. 342).

Datele înregistrate de Emil Petrovici pentru *Atlasul lingvistic român* îmbogățesc substanțial informațiile asupra verbului *a neca*. Astfel, la întrebarea referitoare la faptul de ‘a se îneca cu un os’ (ALR II, MN, 6954) s-au primit răspunsurile: *se neacă*: pct. 4, 8, 27, 36, 47, 76 (Banat), 53, 64, 310, 325 (Crișana), 235, 250 (Transilvania), 520, 537 (nordul Moldovei), 858 (Valea Timocului); *m-am nēcât*: pct. 365 (Bucovina); *s-o nēcât*: pct. 95 (Apuseni), iar la întrebarea ‘se înecă în apă’ (ALR II, MN, 6955) s-au obținut răspunsurile: *se neacă*: pct. 2, 4, 8, 27, 36, 47, 76 (Banat), 53, 64, 310, 325 (Crișana), 235, 250 (Transilvania), 537 (Moldova), 858 (Timoc); *s-o nēcât*: pct. 105 (Hunedoara). În acest din urmă punct cartografic (105) s-a notat și răspunsul: *mă nēc* [1 sg.], la întrebarea: ‘se înăbușe, se sufocă’ (ALR II, MN, 6952).

Alte răspunsuri s-au obținut la întrebările: ‘(vaporul) se scufundă’: *să nēcă*: pct. 27 (Banat), 105 (Hunedoara) (ALR II, s. n., h. 859) și ‘(râul) se revarsă’: *nēcă*: pct. 47, 76 (Banat); *n-o nēcât*: pct. 105 (Hunedoara) (ALR II, s. n., h. 825).

De-a lungul anilor, l-am auzit și l-am notat pe *a neca* în exemplele următoare, atât în Hațeg: „O venit lupu, o prins o oaie de grumaz, *o necát-o*, o dus-o și-o mâncát-o; Vițălu de la vacă l-o *nécát* ursu, sus la munte” (localit. Totești), cât și, mai ales, în Bihor, pe valea Crișului Negru: „Așe i-o fost data, să moară de *necătură*, că *s-o necát* c-on uos, că s-o oprit în grumaz la iel, nu l-o mai putut înghiți, și-o murit; Și văru Vasalie *s-o necát* mai dimult, și-o fost gata să moară, da i-am tras o palmă-n ceafă și-o sărit darábu afară din gură și-o scăpat cu viață; Și la o vacă trebe să tai un măr în bucăț, că să poate *neca* dacă-l apucă întreg în gură și nu l zdrobește” (localit. Câmp); „S-o-ntâmplat în satu vecin, că i s-o pus nodu-n gât și omu n-o mai putut înghiți și gata o fost pita lui, *s-o necát* și-o murit; Și io pățasc de *mă neacă* la piept, tușesc într-una și nu pot să răsuflu în voie; L-o *necát* plânsu și amaru, iera *necát* glasu lui, de jele și suspine; O murit *necát* în fântână” (localit. Ștei); „L-o scapat de la *necare*, c-o sărit după iel în apă și l-o apucat de brâncă; În tăt locu unde-i apa afundă te poți *neca* una, două” (localit. Budureasa); „Când îs ploi multe, crește Crișu mare și *neacă* și sămănăturile din țarină; Mai anu trecut s-o umflat apa Crișului și-o măturat tăt ce-o fost în cale, *o necat* și puii de găină, i-o dus la vale cuu cotețu lor cu tăt” (localit. Șoimi).

OARĂ. Substantivul *oară* (*hoară*) „nume generic dat păsărilor de curte (găini, rațe, găște etc.), numite și „orătării”, circulă mai ales cu forma de plural: *oăre* (*hoăre*) în graiurile din sud-vestul Transilvaniei, suudl Crișanei, Banat, Oltenia și zona limitrofă din Muntenia (ALR II, s. n., h. 361).

Noile atestări consemnate în atlasele lingvistice regionale se adaugă la cele deja existente (vezi ALRR – Transilv., Chest. 965, ms.; NALR – Banat, Chest.965, ms.); NALR – Olt., h. 426; ALRR – Munt. Dobr., h. 296). Monografiile dialectale și glosarele regionale semnaleză, la rândul lor, prezența acestui termen în jumătatea de vest a teritoriului lingvistic dacoromân. Datele din DLR (s.v.) le completăm cu: G. Weigand, *Banater Dialekt*, p. 323; T. Papahagi, *Cercet. Apuseni*, p. 85; T. Teaha 1972, p. 92; V. Frățilă 1982, p. 191; Marin – Mărgărit, *Glosar Munt.*, p. 189.

În graiul românilor din Banatul sârbesc, Emil Petrovici a notat în pct. cartografic 4 (localit. Jdrela) prezența lui *oară*, *hoară* „orătării” (ALR II, s. n., h. 361; ALR II – *Texte*, p. 13, 320), iar la Radu Flora (*Rumunski banatski govori...*, Beograd, 1969, p. 280) *hoară*; *hoăre* apare definit prin srb. *živina* (păsări de curte).

La românii din Valea Timocului, termenul *oară* „păsări de curte” a fost consemnat de Emanoil Bucuța (*Românii dintre Vidin și Timoc*, București, 1923, p. 131) și de Cristea Sandu-Timoc (*Cântece bătrânești și doine*, București, 1967, p. 498; „Și-mi venea și seceta... / N-aveau oară ce mânca” (p. 338); „Nevasta care nu-i frumoasă / Iasă din casă afară / De omoară l-ale *oară* / Ori omoară *oărele* / Ori că sparge vasele” (p. 464). Tot la sud de Dunăre, în satele locuite de românii din Bulgaria, termenul *oară* „pasăre de casă” a fost înregistrat recent de Victorela Neagoe și Iulia Mărgărit (*lucr. cit.*, p. 366).

În textele de limbă română veche, termenul *oără* nu este atestat. O primă consemnare o aflăm în *Povățuire către Economia de câmp* (Buda, 1806, p. 36), urmată la scurt timp de *Calendar românesc*, tipărit la Sibiu în 1810, unde, într-o orație de nuntă apar versurile: „Că n-ar fi urmă de fiară / Nici de sălbatică *oără*” (cf. M.Bodinger, în „Anuar de lingv. și ist. lit.”, A, Lingvistică, XXVI, Iași, 1977–1978, p. 166).

Începând cu *Lexiconul de la Buda* (1825) și continuând cu dicționarele bilingve (Iser, Polizu etc.) toate îl inserează pe *oără* în paginile lor.

Cu privire la etimologia acestui cuvânt, opiniile sunt împărțite. În CDDE 1295 se indică drept etimon un lat. pl. **ovaria*, devenit rom. *oăre*, căruia i s-a refăcut un singular *oără*. În latina târzie (în *glose*) este atestată o formă pentru neutru *ovarium* (< *ovum*, -i, s. n.), trecută la feminine și pe care o regăsim continuată în it. *ovaia* (cf. Devoto, s.v.). Soluția propusă în CDDE 1295: lat. **ovaria* care pare a corespunde cel mai bine realității, a fost preluată în CADE, de Scriban, de Ciorănescu 5748, în DLRM, DLR, DEX și MDA; vezi și Pușcariu, *Însemnările autorului*, p. 77).

Meyer-Lübke (REW 6128) îl consideră pe hațeg. *oără* „Vögel” ca fiind un derivat de la rom. *ou* < lat. *ovum*, iar G. Giuglea (DR, V, p. 897) propune drept etimon pentru *oară* un lat. **avula*. Acestei din urmă soluții i se realizează mai târziu și Meyer-Lübke (REW 836a): „**avula* („kleiner Vogel”): Rum. *oară* (Vogel)”.

După CDDE 1295, lat. **ovaria* are descendenți și în retr. *uera* „Leich” (icre), it. *ovaia* (vezi și Devoto, s.v.), cf. și pg. *oveiro*. Pentru occit. *oviera*, s. f. „ovaire des poules et des oiseaux où se forment les oeufs” Alibert (*Dict. occit.*, s.v.) indică drept etimon lat. *ovaria*. După Corominas (II, p. 972), derivatul spaniol *huevera* a rezultat: „de un plural vulgar **overa*?”. De remarcat și faptul că în catalană sunt înregistrate frecvent formele: *viram*, *abiram* „la volateria – la volaille” (ALC, h. 184; ALAndora, h. 155), care presupun tot o descendență din lat. **ovaria*.

PAUS. Cuvântul *páos* (*páus*), s. n., format din două silabe, rostit mai des cu *o*, ca în *áor*, *táor*, *scáon* etc. și având înțelesul de „ofrandă care se împarte ca pomană (colac, urcior, cană, farfurie, fructe etc., însoțite de lumânare) pentru pomenirea celui răposat”, cunoaște și astăzi o largă răspândire în graiurile din Transilvania și Moldova.

În textele vechi, *paos* este atestat la Dosoftei (cf. TDRG, s.v.), iar începând cu *Lexiconul Budan* (p. 481: *paosu* „Opferwein”) și continuând cu dicționarele bilingve, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, se înmulțesc datele care confirmă prezența acestui cuvânt, cu precădere, la nivel dialectal (vezi și Teodor T. Burada (*Datinile pop. rom. la înmorm.*, Iași, 1882, p. 36–37; Frâncu – Candrea, *Moșii*, p. 178; I. Pop-Reteganul, *Povești ardelenesti*, I, p. 12; HEM, II, col. 1259; S. Fl. Marian, *Înmormântarea...*; text republicat în Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”, București, 1995, p. 107–108, 379; „Șezătoarea”, XVIII, p. 119: *paus* „colac, cu lumânare etc. pentru cel răposat” (valea Crișului Alb, depresiunea

Zarandului); Artur Gorovei, *Credinți și superstiții*, p. 355; Victor Păcală, *Monogr. Rășinari*, p. 182; Vasile Bogrea, DR, III, p. 726–727; Tache Papahagi, *Maram.*, p. 25, 228).

În *Atlasul lingvistic român*, termenul *páos* apare consemnat în graiurile din Crișana: *páus*, *colác* [!] *di páus* [!], *páos*, *rîdică páosu*: pct. 95; *páus* „doi colăcași”: pct. 325; *páusă* „pomană la șase săptămâni”: pct. 316, dar și pe Târnave: *páuz* „vinul care se dă de pomană la parastas”: pct. 141 (ALR II, h. 172; ALR II – *Texte*, p. 51, 63, 76, 327; vezi și Frățilă 1982, p. 192).

Cu înțelesul de „colivă”, *páus* este înregistrat în pcr. 10, 23 din nordul Basarabiei (ALMold, II, h. 831).

În cursul deplasărilor pe teren, de-a lungul anilor am înregistrat termenul *páos*, *páus*, s. n., cu deosebire în graiurile din Hunedoara, Arad și Bihor: „Ne pregătim din timp de pomană cu: colaci, blide sau olcuțe de pământ și la șasă săptămâni îi rădicăm *páos* la mort, facem parastas de pomenire” (localit. Țebea, jud. Hunedoara); „Facem *páusele* mortului, punem pomene la șasa săptămâni și la un an” (localit. Șoimi, jud. Bihor); *páus*, s. n., pl. *páusă* „pomană pentru cel mort” (localit. Holod, jud. Bihor). (localit. Hălmagiu, Vârfurile, jud. Arad); *apáus*, s. n. „parastas la mort” (localit. Ilia, jud. Hunedoara).

Prezența lui *páos* a fost înregistrată recent și în graiul românilor din Ungaria: *páos*, s. n. = 1) Pomană (la șase săptămâni după înmormântare) constând dintr-un colac și o farfurie pentru fiecare invitat”: *să bagă páosul* „se face pomana respectivă”; 2). (var.) *páus*, s. n. „rugăciune, slujbă pentru morți”, pl. *páuse* (Marin – Mărgărit, *lucr. cit.*, p. 223).

În Muntenia, *páus* apare izolat cu sensul de „colac oferit colindătorilor la Anul Nou (Marin – Mărgărit, *Glosar Munt.*, p. 332).

Termenul *páus* își are sorginea în lat. *pausum* (< *pausare* „se reposer”; „ruhen” (REW 6308; Ernout – Meillet, s.v.; HEM, col. 1260; V. Bogrea, DR, III, p. 726; TDRG; CADE; DLRM; DLR; DEX; MDA).

În romanitatea occidentală lat. *pausum*, *pausa* are urmași doar în sard. logud. *pášu*, *páša* „riposo” (DES, II, p. 227). În schimb, verbul lat. pop. *pausare* „se reposer (en parlant d’un mort)”, atestat în textele creștine și în inscripții: *pausat in pace*, sinonim cu *requescit*, are descendenți în it. *posare* „riposare, dormire”; sard. *pasare* „riposare”; v. occit. *pausar* „se reposer”; v. fr. *poser* „ensevelir, reposer (d’un défunt)” (REW 6308; DEI, IV, 3033; FEW, VIII, 60–74; Bloch – Wartburg, 501; Greimas, 508; Alibert, 533).

PĂIOARĂ. *Păioară*, s. f. „Țesătură fină, lungă și îngustă, purtată pe cap în zile de sărbătoare; broboadă; tulpan; vâlul miresei; giulgiul care acoperă fața mortului; tifon” este răspândit mai ales în graiurile din nordul Transilvaniei, Maramureș și Bucovina (ALR I, h. 296; ALR II, h. 160; ALRM I, h. 415).

În afară de textele oferite de *Atlasul lingvistic român*, numeroase alte contribuții atestă existența lui *păioară* în graiurile din nordul țării: „Pe din sus de

ochișori / Năframă țesută-n flori / Pe din jos de gurișoară / Năframă de *păioară*” (localit. Zagra, jud. Bistrița-Năsăud) (*Graiul nostru*, II, p. 77); „Aș putea fi domnișoară / Și pe obraz cu *păioară*” (I. Bârlea, *Cântece din Maram.*, p. 226); „Giulgiul de pe fața mortului” (localit. Berbești, Breb, Budești, Călinești, Desești jud. Maramureș) (*Lex. reg.* I, p. 12; „văl sau pânză subțire și transparentă, fachiol, pânza mortului” (Beclean) (R. Todoran, în „Mater. cercet. dial.” I, p. 25); „Tifon” (Șieu – Măgheruș) (Gr. Rusu, în „Mater. cercet. dial.” I, p. 286); „Iar *păioara* de pe frunte / Fie-mi frunza de cucute” (P. Lenghel-Izanu, *Folclor din Maram.*, în *Folclor din Transilvania*, I, [București], 1962, p. 308). O variantă *puioară* „pânza de pe fața mortului” a fost semnalată de Vasile D. Țâra (*Graiul de pe valea superioară a Șieului (Transilvania)*). Rezumatul tezei de doctorat, Timișoara, 1975, p. 17).

În limba veche, *păioară* „văl subțire” este atestat în scrisorile românești de la Bistrița (Transilvania) (cf. Rosetti – Cazacu, *Ist. lb. rom. lit.*, I, p. 52), iar în secolul al XVII-lea apare în *Viețile Sfinților*, la Dosoftei (cf. TDRG, s.v.). Mai târziu, îl regăsim la Budai-Deleanu, în *Țiganiada* (București, 1985, vers 6483): „Cu cea pre subțirică *păioară* / A păingului, întru care / Să încurcă musca slabă și mică”, precum și în unele dicționare bilingve (Barcianu, Damé, Gheție), în culegeri de folclor, în monografii și glosare regionale (cf. DLR, s.v.).

Etimonul lui *păioară* este lat. *palliola* s. f., pluralul lat. *palliolum*, -i, s. n. „manta mică, capișon”, devenit singular feminin și care reprezintă, la rândul lui, un derivat diminutival de la lat. *pallium*, -ii s. n. „văl, drap mortuar; perdea; cuvertură” (< *palla*, -ae, s. f. „grande mantille de femme”) (cf. Ernout – Meillet, s.v.; Guțu, s.v.; PEW 1247; CDDE 1311; REW 6167a; Scriban; Ciorănescu, DLRM, DLR, DEX, MDA).

Derivarea lui *păioară* de la rom. *pai*, susținută de G. Weigand (Jb, XII, 1, p. 99) a fost combătută de S. Pușcariu (DR, I, p. 416) și de Meyer – Lübke (REW 6167a), nefiind acceptată ulterior de niciun dicționar etimologic.

Lat. *palliola* (*palliolum*) are numeroși descendenți și în romanitatea occidentală: friul. *payole*; engad. *pal'oula*, *paglioula*; it. *pagliolo* (mil. *payōra*, crem. *payola*; occit. *palhōla*, *paiōu*; v. fr. *pailluel*, *paillol*; cat. *pallol*; sp. *pañol* (santand. *payuelo*; murc. *pallol*; mozarab. *pallol* (*palyol*, *palliol*), *palluel* (*palyuel*)) (REW 6161; Devoto, 300; Alibert, 522; Corominas, III, 648; Garcia de Diego 4751) (vezi și alb. *pajë* „dot, trousseau de la mariée” < lat. *pallia* < lat. *pallium*, cf. Mihăescu, *La romanité*, p. 248).

PĂNĂȚA. O relicvă lexicală pe cale de dispariție o reprezintă verbul *a pănăta* (*a părăta*) „a suferi, a pătîmi, a îndura, a răbda”, atestat în Psaltirea Scheiană și la Coresi (cf. CDDE 1319; TDRG, s.v.; DLR, s.v.; Florica Dimitrescu, *Contrib.*, p. 200; Rosetti, *Histoire*, p. 669; Gheție (coord.), *Ist. lb. rom. lit.*, p. 181).

Aron Densusianu (*Glosar Hațeg*, p. 163) a semnalat existența formei verbale de indicativ prezent 1 sg. *pănetu* „sufăr, mă necăjesc; compătînesc, vaier pe

cineva”, precum și a derivatului *pănet*, s. n. „suferință, necaz”. Două decenii mai târziu, Ov. Densusianu (*Graiul din Țara Hațegului*, p. 327) consemnează, la rândul lui, prezența verbului *a (să) pănăta* „a (se) tângui, a (se) jeli” în același grai din sud-vestul Transilvaniei.

De asemenea, cunoscutul etnograf Romulus Vuia a înregistrat, în perioada interbelică, verbul *a pănăta* „a (se) plânge, a (se) văicări, a (se) lamenta” în aceeași vatră istorică a Sarmisegetuzei. Iată câteva exemple pe care le-am extras din importanta sa culegere de folclor hunedorean, aflată în prezent sub tipar la Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională” din București: „... or ajuns la împăratu șoarecilor. Ș-acolo *s-o pănătat iel, s-o pănătat că ce-o pățât*” (localit. Bunila, jud. Hunedoara); „iel *s-o pănătat cătă iel*” (localit. Sohodol, jud. Hunedoara); „*să pănăta* mereu că ce-o pățât” (localit. Ohaba Grădiștei, jud. Hunedoara).

Cu ani în urmă, în 1979, l-am auzit, întâmplător, pe *a pănăta* într-o discuție purtată cu săteanul Lada Isidor (83 ani) la el acasă, în localitatea Totești-Hațeg: „Muierile *să pănătă* una cătă alta că ce mult au de lucru cu furca, iarna la tors”.

O variantă *a să bănăta* „a suferi, a-și face griji”, a se tângui”, cu *b* în loc de *p*, influențată de *bănăt* „supărare, necaz, regret” (CDDE 1319) a fost semnalată de Iosif Popovici (*Rumänische Dialekte. I. Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat*, Halle, 1905, n. 125).

Majoritatea dicționarilor îl consideră pe *a pănăta* ca descendent direct în limba română al lat. pop. *poenitare*, cu schimbare de conjugare a lat. pop. *poenitere* (= clas. *paenitere*) (cf. I. A. Candrea, *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, în „Noua Revistă Română”, IV, nr. 37, București, 1901, p. 23; CDDE 1319; Ov. Densusianu, *Hațeg*, p. 53; S. Pușcariu, DR, III, p. 679; idem, *Însemnările autorului*, p. 79–80; Rosetti, *Histoire*, p. 669; Gheție (coord.), *Ist. lb. rom. lit.*, p. 181. După TDRG, Scriban, Ciorănescu și Mihăescu (*La romanité*, p. 53) rom. *a pănăta* < lat. *poenitere*, iar după DLRM, DLR, și MDA < lat. *paenitere*. Lat. pop. *poenitere* are un urmaș și în alb. *pëndohem* „a regreta, a se căi” (cf. CDDE 1319; J. Kristophson, *Rom. im Alb.*, p. 68; Mihăescu, *La romanité*, p. 53).

În Romania occidentală, lat. *paenitere*, devenit *poenitere* sub influența lat. *poena* „suferință, chin, necaz” a lăsat continuatori, cu un sens identic, în it. *pentire*, *pentirsi*; v. occit. *penedir*, *penedre* (*se*); v. fr. *pentir*, *peneir*; v. fr. *les penteiet de* „ils se repentent de” (verb impersonal) (cf. FEW, IX, p. 118–120; cat. *penedirse* (cf. CDDE 1319; REW 6630; DEI, IV, P. 2840; Devoto, p. 310; Alibert, p. 539; Greimas, p. 484).

De remarcat că în idiomurile romanice occidentale s-a produs o inovație, în sensul că s-a preferat un compus cu prefix: *repenitere*, derivat de la același verb: lat. pop. *poenitere* (= clas. *paenitere*) și care are descendenți în it. lomb. *repentirse*, fr. *se repentir*, v. sp. *repender-se*, *arrepender-se* (cf. Bloch – Wartburg, p. 547; Corominas, III, p. 730; Mihăescu, *La romanité*, p. 54).

PĂNURĂ. Cu înțelesul de „Țesătură făcută în casă din lână toarsă mai gros, dată la piuă și din care se confecționează îmbrăcăminte; aba, dimie, postav, sumani (pl.), stofă” – termenul *pănură*, s. f., moștenit din latină, cunoaște o largă

răspândire în graiurile din interiorul arcului carpatic (ALR II, s. n., h. 496; vezi, de asemenea, Frâncu – Candrea, *Moșii*, p. 267; Papahagi, *Maram.*, p. 228; Gregorian, *Clopotiva*, p. 189; Lucia Apolzan, *Portul... în Apuseni*, p. 235; Cornel Irimie, *Portul din zona Perșanilor*, p. 88; *Lex. reg.*, I, p. 71 (Bihor); Maria Cioară, *Zona etnogr. Rădăuți*, p. 140; Vasile D. Țăra, *Graiul din nord-estul Transilv.*, p. 352; Vasile Frățilă, 1982, p. 193).

Varianta *pônără* „grobes Tuch” reprezintă, după Drăganu (DR, IV/1, p. 131), un împrumut din română în graiul sașilor din Transilvania.

O primă atestare a rom. dial. *pănură* apare în textele vechi din secolul al XVII-lea (cf. I. Gheție, coord., *Ist. lb. rom. lit.*, p. 386). Datele asupra acestui termen se înmulțesc la începutul secolului al XIX-lea când îl aflăm în *Economia* (Buda, 1806), p. 168, în *Calendariu* (Buda, 1814), p. 170, în *Lexiconul Budan* (p. 480), în „Gazeta de Transilvania” (1839), precum și la Polizu și la Cihac.

Primele indicații etimologice referitoare la originea lui *pănură* apar în *Lexiconul de la Buda* (p. 480) și la Pontbriant (p. 524): lat. *panula*, precum și la Laurian și Massim: lat. *pannulus*, *pannus* (p. 576).

Sextil Pușcariu (PEW 1255) indică drept etimon lat. pop. **pannula* (< lat. *pannulus* „cârpă, petic, zdreanță” < lat. *pannus* „pânză, stofă”), admis cu rezerve de Tiktin: „wahrscheinlich lat. **pannula*, von *pannus* „Stück, Tuch” (TDRG, s.v.), dar acceptat de I. Fischer (ILR II, p. 125).

Meyer-Lübke (REW 6203) și Battisti – Alessio (DEI, IV, p. 2746) preferă lat. *pannulus* „Tuch”, soluție indicată de Laurian și Massim și combătută de Al. Graur: „*pănură* nu peut pas venir de *pannulus*” (*Corrections au REW*, în BL, V, p. 108). După Pușcariu (LR II, p. 358–359): „Prin părțile Sibiului se aude *o crătiță*, *o lătură*, în loc de *o crătiță*, *o latură*, cu *ă* din pluralul *crățiți*, *lături*. Tot așa s-ar putea explica *ă* din *pănură*, în loc de *a*, dacă acest cuvânt e un derivat din lat. *pannus*”.

La Scriban, Ciorănescu, DLR, DEX, MDA, precum și la Mihăescu (*La romanité*, p. 248), drept etimon al rom. *pănură* este indicat lat. *paenula* „manta, pelerină”, cuvânt atestat la Plaut (cf. Quicherat – Daveluy, s.v.; Guțu, s.v.). În DEI, IV, p. 2841), Battisti – Alessio susțin că it. *pênula* „specie di mantello da viaggio” își are sorgintea, de asemenea, în lat. *paenula*.

După REW 6203 și DEI, IV, p. 2746, it. (milan., tessin.) *pàn(u)era* „Sahne” (smântână, cremă); „*panna del latte*” (pieliță formată deasupra laptelui) descinde din lat. *pannulus*, diminutiv al lui *pannus*.

Lat. pop. **panna* (= clas. *pannus*) „morceau d'étoffe”, cunoscut și cu sensul peiorativ de „lambeau” (petic, cârpă) sau „haillon” (zdreanță) (cf. Ernout – Meillet, p. 479) a lăsat la sud de Dunăre un urmaș în ar. *până* „Stock mit langen Lappen zum Reinigen des Backofens” (Pericle Papahagi, *Etimologien*, în Jb., XII, 1906, p. 103; CDDE 1318); vezi și DDA, s.v. *până*, s. f. „cârpă, pământ de zdrențe, șomoio: *trądzi cu pána tu čireáp* (trage jăratecul din cuptor cu pământul de cârpe); vezi, de asemenea, occit. *pan* „cârpă, zdreanță” (cf. Alibert, p. 524), fapt

care vine să infirme sentința: ‘panroman, sauf roumain’, enunțată de Ernout – Meillet (p. 479) cu privire la lat. *panna (= clas. *pannus*).

Subliniem aceasta cu atât mai mult cu cât era deja consemnat în CDDE 1318 prezența în română a unui derivat diminutival *pănúș* (< *pană* + suf. *-uș*), având sensul de „membrană subțire, piele care înfășoară organele din abdomen, la om sau la animal, adică „peritoneu” – sens pe care-l putem apropia de acela de „voal subțire, piele” al it. *panna*, *panno* „velo sul latte o vino”, cunoscut în dialectele septentrionale (lombard., veron.) (DEI, IV, p. 2749).

Termenul *pănúș* „peritoneu” cunoaște și în prezent o răspândire cvasigenerală în Banat, dar și în Hunedoara (cf. NALR Banat, I, h. 150; ALRR – Transilv., III, h. 206; vezi și Marin Petrișor, *Graiurile bufenilor din Banat*, București, 1993, p. 231; vezi, de asemenea: P. Vasici-Ungurean, *Antropologia...*, Buda, 1830, p. 35: *pănușa* „peritoneu”, apud TDRG, s.v.).

PĂRINC. Rom. dial. *părinc*, s. m. denumește o plantă erbacee din familia gramineelor, cunoscută mai ales cu înțelesul de „mei; sorg”. Cuvânt moștenit din lat. *panicum*, *-i*, s. n. „sorte de millet” (< lat. *panus* „épi à panicule”) (cf. Ernout – Meillet, p. 480) și devenit în prezent învechit și regional, *pa(ă)rinc* s-a bucurat, în trecut, de o largă răspândire la strămoșii noștri (vezi și Const. C. Giurescu, *Înțelesul topicului PARÎNG. Date despre agricultura românească din Carpați în evul mediu*, în „Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani”, București, 1965, p. 303–306).

În limba română veche, o formă *pénink* „panicum” este atestată în Anon. Car. (cf. CDDE 1335; N. Drăganu, DR, IV/1, p. 142), iar o variantă *păring* apare în Letopisețul lui Neculce și în Hronicul lui Cantemir (cf. CDDE, s.v.).

Începând cu *Lexiconul de la Buda*, unde i se indică și etimonul latin: *panicum* (*Panicum miliaceum*) și continuând cu dicționarele bilingve (Iser, Polizu, Barcianu, Damé etc.), toate îl inserează în paginile lor sub forma *pa(ă)rinc*, cu *c* originar, și nu cu *g* cum este redat în TDRG, DLRM, DLR, DEX și MDA. De fapt, forma primară, etimologică: *pa(ă)rinc* este preluată de Cihac (I, p. 190) și continuată de Pușcariu (PEW 1269), de Candrea – Densusianu (CDDE 1335), de Meyer-Lübke (REW 6196), de Ciorănescu 6153 și de I. Gheție (coord.) *Ist. lb. rom. lit.*, p. 378; vezi și S. Pușcariu, *Etimologii*, în DR, IV/2, p. 718; *panicum* > *păninc* > *părinc*; idem, *Însemnările autorului...*, p. 80).

Evoluția lui *părinc* de la latină la română, cu *r* în loc de *n*, este explicată în CDDE 1335 și de Pușcariu (DR IV/2, p. 718) prin disimilare: *n – n* > *r – n*: lat. *panicum* > dr. *pănic > *păninc* > *părinc*, ca și în cazul lat. *canutus* > dr., ar. *cănut* > *cănunt* > *cărunt* sau lat. *minutus* > dr. *mănut (ar. *minut*) > *mănunt* > *mărunt*.

După CDDE 1335, dezvoltarea variantei cu *g* în loc de *c* originar, atestată în secolul al XVIII-lea la Neculce și la Cantemir și preluată ca atare de Al. Philippide, în *Principii de istoria limbii* (Iași, 1894, p. 17; republicat în *Opere alese*, editor G. Ivănescu, București, 1984, p. 19: *păring* < lat. *panicum*), a rămas neexplicată, iar prezența lui *-î* în loc de *-i* în unele forme „de asemenea e anormală”. Această din

urmă constatare (cf. CDDE 1335) este amendată de Pușcariu (*Pe marginea cărților*, în DR, V, p. 768) cu precizarea că: „modificarea vocalelor după *r* simplu trebuie considerată împreună cu modificarea lui *e*, *ea* și *in* în: *ă*, *a* și *în* după dentale. La noi avem cazul lui *părînc* alături de *părinc* (CDDE 1335)”; (vezi și Al. Procopovici, în DR, IV/2, p. 1173). Un punct de vedere similar îl aflăm și la C. Diclescu (DR, IV/1, p. 423) care susține că varianta *părîng* există alături de forma etimologică *părinc* și că înlocuirea lui *-î-* „s-a petrecut în limba română”.

În DLR (s.v.), cuvântul-titlu *părîng* este însoțit de o bogată documentare printre care se află și răspunsurile obținute de Emil Petrovici în anchetele pentru *Atlasul lingvistic român*, la întrebarea nr. 5203 din Chestionarul lingvistic, referitoare la termenul „părinc” (material rămas în manuscris și aflat în Arhiva ALR II de la Institutul de Lingvistică din Cluj-Napoca) – răspunsuri care atestă prezența acestuia pe o largă arie dialectală care acoperă în întregime Moldova (pct. 414, 514, 531, 537, 605) și Bucovina (pct. 365, 386; a fost notat și în puncte izolate din Transilvania (pct. 192), Dobrogea (pct. 682), Muntenia (pct. 791) și Oltenia (pct. 836).

Varianta *părâng*, s. n. „plantă furajeră asemănătoare cu meiul; dughie” a fost înregistrată recent în graiurile din sud-estul Munteniei (pct. 726, 727, 737, 739) alături de *părâncă* (pct. 754) și *părîncă* (pct. 854) (Marin – Mărgărit, *Glosar Munt.*, p. 336).

Const. C. Giurescu susținea (*lucr. cit.*, p. 305) cu argumente convingătoare că: „Cultivarea mălaiului, adică a meiului sau *parîngului* [subl. n.] în regiunile muntoase e atestată prin toponimie” și că numele masivului muntos *Parîng* este o mărturie a epocilor îndepărtate de după părăsirea Daciei de către Aurelian, a migrației popoarelor, e evului mediu timpuriu, când daco-romanii, retrași în locuri mai ferite, la adăpostul muntelui și al codrilor seculari, practicau agricultura pe terase amenajate pe pantele sau versantele munților. Pe aceste terase, afirmă Giurescu, s-au cultivat cereale care cresc și pe locurile înalte cum este *meiul* sau *mălaiul* sau *parîngul*, din care se face mămăliga, păsatul sau terciul. Drept mărturie în acest sens, Giurescu citează și numele satului *Malaia*, situat la poalele munților, pe valea Lotrului.

De remarcat și existența pe Târnave a toponimului (*În*) *Parinci*, format pe teren românesc de la apelativul de origine latină *parinc* (V. Frățilă, *Lexicologie și toponimie*, Timișoara, 1987, p. 117).

Faptul că în trecut, rom. *pa(ă)rinc* se bucura de o mare vitalitate este confirmat și de împrumutul acestuia în graiurile maghiare vorbite în Transilvania, unde forma *páring* circulă cu sensul de „mohor” (Márton Gyula, Péntek János, Vöö István, *A magyar nyelvyárások...*, s.v.).

În Romania occidentală lat. *panicum* are descendenți în: friul. *paní*, it. *panico*; occit., fr. *panic* (REW 6196; DEI, IV, 2747; Devoto, 301; Alibert, 525; FEW, VII, 543).

PARÂNGĂ. În vestul și nordul țării circulă frecvent și astăzi un cuvânt învechit și regional, moștenit din latină: *parângă*, s. f. „par de lemn, băț lung și gros, prăjină, drug sau rangă de fier etc.”.

În textele de limbă română veche *parângă* este atestat în *Biblia* 1688 (cf. CDDE 1337; TDRG, s.v.). Apare, de asemenea, la Budai-Deleanu, în *Țiganiada* (cf. DLR, s.v.), iar spre sfârșitul secolului al XIX-lea îl regăsim la Miron Pompiliu (*Graiul românesc din Biharea*, în „Conv. lit.”, Iași, XX, 1887, p. 1014), dar și la I. Gheție (*Dicț. rom. magh.*, Budapeșt, 1896, p. 318). Tot în Bihor a fost înregistrat *parângă*, cu sensul de „par de lemn; rangă de fier cu care se mișcă din loc o greutate oarecare” (T. Teaha, *Crișul Negru*, p. 249).

Emil Petrovici a notat termenul *parângă* „pârghie, bară de lemn cu care se pot purta pe umeri două găleți (pline cu apă, lapte, grăunțe, fructe etc.), agățate una în față și alta în spate”, în localit. Prundu Bârgăului, jud. Bistrița-Năsăud (ALR II, s. n., h. 853, pct. 219; vezi și Candrea, *Oaș*, p. 51; Viciu, *Glosar*, p. 65; Pamfile, *Ind. casn.*, p. 217, 276).

Drept etimon al rom. *parângă*, dicționarele (PEW 1270; CDDE 1337; REW 6455; CADE, DLRM, Ciorănescu 6154; Rosetti; *Histoire*, p. 266; Fischer, *ILR* II, p. 162; Mihăescu, *La romanité*, p. 320) indică un lat. pop. **palanca* (**palanga*) sau lat. clas. *phalanga*, pătruns de timpuriu în latină, din greacă (cf. Ernout – Meillet, s.v.).

În DLR, DEX și MDA se preferă ca etimon forma de plural: lat. *phalangae*, care se bucura de o mult mai mare circulației (cf. Ernout – Meillet, s.v.; Guțu, s.v.).

După Iorgu Iordan (*Topon. rom.*, p. 41) numele cunoscutului masiv muntos din Oltenia: *Parângul* „este foarte probabil, identic cu termenul entopic *parângă* ‘creastă înaltă, alcătuită din stânci mari și pietre tari’, înregistrată de Por[ucic], p. 25 și care, la rândul lui, trebuie să fie același cuvânt cu *parângă* ‘prăjină de transportat greutăți’ – cuvânt care „e de origine latină *p(h)alanga*, deci foarte vechi, și ca atare a putut deveni din primul moment toponimic, ca atâtea alte cuvinte de circulație curentă”.

Iorgu Iordan presupune că apelativul *parângă* „a avut, pe vremuri, și alte sensuri, judecând după situația termenilor romanici corespunzători, care însemnează ‘potecă’, ‘lespede de piatră’, ‘povârniș’ etc.” (*lucr. cit.*, p. 527).

După Const. C. Giurescu (*lucr. cit.*, p. 304), toponimul *Parângul*, atestat într-un document din 1470, prin care voievodul Radu cel Frumos donează muntele cu acest nume mănăstirii Tismana, este identic cu numele comun *parâng*, *parinc* (< lat. *panicum*) „varietate de mei”, cultivată de strămoșii noștri la poalele, pe terasele și pe versanții acestui masiv muntos.

Numeroși descendenți ai lat. **palanca*, *phalanga* (< gr.) își continuă existența și în celelalte limbi romanice: it. *palanca*, *palanga* (DEI, IV, p. 2726; Devoto, p. 299); engad. *palanka* (REW 6455); sard. *palanga* (DES, II, p. 207; AIS, h. 1233); occit. *palanc(a)*, *planca* (Alibert, p. 521); fr. *palange*, *palanche* (FEW, VIII, p. 350, 356–357; Bloch – Wartburg, p. 456; ALLy, I, h. 165–166; ALLy, V, *Commentaires*, p. 118; cat., sp. *palanca* (Corominas, III, p. 619; Garcia de Diego 5086); pg. *panca* (REW 6455).

MOTS HÉRITÉS DU LATIN DANS LES PARLERS ROUMAINS ACTUELS (VI)

RÉSUMÉ

On continue la recherche dialectale que nous avons menée dans les dernières années sur les mots régionaux hérités du latin.

En s'appuyant sur des nouvelles sources d'investigation, premièrement sur les cartes des atlas linguistiques régionaux, on examine la diffusion actuelle, au niveau dialectal panroman, des mots suivants: lat. **dedare* (= *dedere*) > roum. *deda* „habituer, s'accoutumer”; lat. *delongare* > roum. *delunga* „écarter, éloigner”; lat. **disvocare* (< *dis-* + **vocare* (= *vacare*) > roum. *dezvoca* „déployer, ôter, pousser, répandre etc.”; lat. *faba* > roum. *fauă* „fève” (légume); lat. *flocus* > roum. *floc de nea* „flocon de neige”; lat. *lentis* > roum. *linceauă* „taie de l'oeil; lentille d'eau”; lat. *necare* > roum. *neca* „mettre à mort (violente); noyer”; lat. **ovaria* > roum. *oară (hoară)* „volaille”; lat. *pausum* (< *pausare*) > roum. *paus (paos)* „offrande qu'on distribue en mémoire d'un mort”; lat. *palliola* > roum. *păioară* „linceul; paillol”; lat. **poenitare* (= *paenitare*) > roum. *pănăta* „se repentir”; lat. *paenula* > roum. *pănură* „étouffe”; lat. *panicum* (< *panus*) > roum. *părinc* „sorte de millet”; lat. *phalangae* > roum. *parângă* „palanche”.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București